

45651 - جۈمە كۈنى ئىمام خۇتبە ئوقۇۋاتقاندا گەپ قىلىش ياكى ئۇنىڭغا قۇلاق سېلىشنىڭ ھۆكۈمى

سۇئال

جۈمە نامىزىغا باردىم، لېكىن ھەر بىر كىشى مەسچىتكە كىرگەندە سالام قىلىپ كېرىدۇ، مەسچىتتىكىلەر ئۇلارنىڭ سالامىغا جاۋاب قايتۇرىدۇ، ھەتتا قۇرئان ئوقۇپ ئولتۇرغانلارمۇ سالامغا جاۋاب بېرىدۇ، خۇتبە باشلانغان ۋاقىتتا بەزى كىشىلەر كىرىپ سالام بەردى ئىمام پەس ئاۋازدا ئۇلارغا جاۋاب قايتۇردى، بۇنداق قىلىش توغرا بولامدۇ؟ بۇ ھەقتە چۈشەنچە بېرىشىڭلارنى سورايمەن.

تەپسىلىي جاۋاب

بارلىق گۈزەل مەدھىيىلەر ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان ئاللاھ تائالاغا خاستۇر. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئۇنىڭ ئائىلە-تاۋابىئاتلىرى ۋە ساھابە كىراملىرىغا ئاللاھنىڭ رەھمەت سالاملىرى بولسۇن.

جۈمە نامىزىغا ھازىر بولغان كىشى ئىمام خۇتبە ئوقۇۋاتقان ۋاقىتتا جىم ئولتۇرۇپ خۇتبىگە قۇلاق سېلىشى كېرەك. باشقىلار بىلەن سۆزلىشىشى ھەتتا سۆز قىلغان كىشىنى جىم تۇرغۇزۇشقا توغرا بولمايدۇ. ئۇنداق قىلغان كىشى ئەھمىيەتسىز ئىش قىلغان بولىدۇ. ئەھمىيەتسىز ئىش بىلەن مەشغۇل بولغان كىشى ئۈچۈن جۈمە نامىزى بولمايدۇ.

ئەبۇ ھۈرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بايان قىلىنغان ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «**جۈمە كۈنىدە ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا ھەمراھىڭنى جىم تۇر دېسەڭ بىكار ئىش قىلغان بولىسەن.** (يەنى جۈمەنىڭ پەزىلىتىنى كەتكۈزۈپ قويۇسەن).» [بۇخارى رىۋايىتى 892- ھەدىس. مۇسلىم رىۋايىتى 851- ھەدىس].

بۇنىڭدىن سىرت ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا دۇنيا گېپى قىلىش ئەمەس ھەتتا شەرىئى مەسىلىگە جاۋاب بېرىشمۇ چەكلىنىدۇ.

ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنبەرگە چىقىپ كىشىلەرگە خۇتبە سۆزلەپ بىر ئايەتنى تىلاۋەت قىلدى، مەن يېنىمدا ئولتۇرغان ئۇبەي ئىبنى كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن: ئى ئۇبەي! بۇ ئايەت قاچان نازىل بولغان؟ دەپ سورىدىم، ئۇ ماڭا جاۋاب بەرمىدى، مەن يەنە قايتا سورۇدۇم، ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خۇتبىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ مۇنبەردىن چۈشكىچە قەدەر ئۇ ماڭا جاۋاب بەرمىدى، خۇتبە ئاخىرلاشقاندىن كىيىن ئۇبەي ماڭا: نېمە بولدى ساڭا؟ سەن جۈمەنى بىكار قىلىۋەتتىڭ دېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدىن بىكار بولغاندا، مەن ئۇبەينىڭ دېگەن سۆزلىرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى خەۋەرلەندۈرسەم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇبەي توغرا دەپتۇ، ئىمامنىڭ خۇتبە سۆزلەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان ۋاقىتتىكىدا ئىمام خۇتبىدىن بىكار بولغىچە جىم تۇرغىن، دېدى. [ئەھمەد رىۋايىتى 20780- ھەدىس. ئىبنى ماجە رىۋايىتى]

1111 – ھەدىس. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇسەيرىي ۋە شەيخ ئەلبانىي رەھىمەھۇللاھ "تەمامۇل مىننە" ناملىق ئەسەرنىڭ 338-بېتىدە سەھىھ دەپ كەلتۈرگەن.

مانا بۇ جۈمە كۈنلۈكتە ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا سۆز قىلىشنىڭ چەكلەنگەنلىكى، جىم ئولتۇرۇپ خۇتبە ئاڭلاشنىڭ زۆرۈر ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ.

ئىبنى ئابدۇلبەر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقان ۋاقىتتا تىڭشۇغۇچىنىڭ جىم ئولتۇرىشىنىڭ زۆرۈر ئىكەنلىكى توغرىسىدا ئېقىلمىدىكى پۈتۈن پىقھى ئالىملىرىنىڭ ئارىسىدا ئىختىلاپ يوق." ["ئەل ئىستىزكار" ناملىق ئەسەر 5-توم 43-بەت].

بەزى ئالىملار بۇ قاراشقا خىلاپلىق قىلغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ قارىشىنى كۈچلاندۈرىدىغان دەلىلى يوق.

ئىبنى رۇشەد رەھىمەھۇللاھ خۇتبە ئوقۇلۇۋاتقاندا جىم تۇرۇشنىڭ ھۆكۈمى توغرىسىدا توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: "خۇتبە ئوقۇلۇۋاتقاندا جىم تۇرۇپ ئاڭلاشنى ۋاجىپ ئەمەس دېگەن كىشىلەر ئاللاھ تائالانىڭ: **وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ** تەرجىمىسى: **ئاللاھنىڭ رەھىمىتىگە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، قۇرئان ئوقۇلغان چاغدا، ئۇنى دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار ۋە جىم تۇرۇڭلار (يەنى سۆز قىلماڭلار).** [سۈرە ئەئراپ 204-ئايەت. بۇ ئايەتنىڭ خىتاب بويىچە قۇرئان كەرىمدىن باشقا سۆزنى جىم تۇرۇپ ئاڭلاش ۋاجىپ ئەمەس دەيدۇ، بۇ ئاجىز قاراش بولۇپ، توغرىسىنى ئاللاھ تائالا ياخشى بىلگۈچىدۇر. بەلكىم ئۇلارغا يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ھەدىس يەتمىگەن بولشى مۇمكىن." ["بىدايەتۇل مۇجتەھىد" ناملىق ئەسەر 1-توم 389-بەت].

بۇ مەسىلىدە: زۆرۈرىيەت ۋە ئېھتىياج تۈپەيلى ئىمام بىلەن سۆزلىشىش ۋە ئىمامنىڭ جامائەت بىلەن سۆزلىشىشى ئىستىسنا قىلىنىدۇ.

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: **پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە كىشىلەرگە قۇرغاقچىلىق يەتتى، جۈمە كۈنلۈكى ئىدى، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام خۇتبە سۆزلەۋاتاتتى، بىر سەھرالىق كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ: ئى ئاللاھنىڭ ئەلچىسى! قۇرغاقچىلىقتىن چارۋىلار ھالداك بولۇپ كەتتى، ئائىلە-بالىلار ئاچ قالدى، بىز ئۈچۈن ئاللاھ تائالاغا دۇئا قىلغان بولسىلا دېدى. پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام قولىنى كۆتۈرۈپ دۇئا قىلدى، شۇ كۈنى، ئەتىسى، ئۈگۈنى ھەتتا يەنە بىر جۈمە كۈنىگىچە يامغۇر ياغدى، ئۇ كۈنى ھىلىقى سەھرالىق ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ: ئى ئاللاھنىڭ ئەلچىسى! ئۆيلەر ئورۇلۇپ كەتتى، ماللار سۇغا چۆكۈپ كەتتى، بىز ئۈچۈن ئاللاھ تائالاغا دۇئا قىلىسلا دېدى، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام قولىنى كۆتۈرۈپ دۇئا قىلدى.... بۇخارى رىۋايىتى 891-ھەدىس. مۇسلىم رىۋايىتى 897-ھەدىس].**

جابر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: **جۈمە كۈنلۈكىدە پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام خۇتبە سۆزلەۋاتاتتى، بىر**

كىشى مەسچىتكە كىرىپ ئولتۇردى، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ئۇ كىشىدىن: ئى پالانى ناماز ئوقۇدۇڭمۇ؟ دەپ سورىدى، ئۇ كىشى: ياق، دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: تۇرغىن، ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇغىن، دېدى. [بۇخارى رىۋايىتى 888-ھەدىس. مۇسلىم رىۋايىتى 875-ھەدىس].

يۇقىرىقى ھەدىسلەرنى ناماز ئوقۇغۇچىلارنىڭ بەزىسىنىڭ بەزىسى بىلەن سۆز قىلىشىنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىگە، جىم ئولتۇرۇپ تىڭشاشنىڭ ۋاجىپ ئەمەسلىكىگە دەلىل قىلغان كىشىلەر بۇ مەسىلىنى توغرا چۈشەنمىگەن بولىدۇ.

ئىبنى قۇدامە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "ئۇلارنىڭ كەلتۈرگەن دەلىللىرى، ئىمام بىلەن سۆزلەشكەن كىشىگە ياكى ئىمام سۆزلىگەن كىشىگە خاس بولۇشى مۇمكىن، چۈنكى بۇ ئىش ئۇ كىشىنى خۇتبە ئاڭلاشتىن مەشغۇل قىلىپ قويمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام ھىلىقى كىشىدىن: ناماز ئوقۇدۇڭمۇ؟ دەپ سورىغاندا، ئۇ كىشى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا جاۋاب بەردى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا، ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىرگەندە، ئۇنىڭدىن گەپ سورىدى، ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئۇنىڭغا جاۋاب بەردى، ئۇلار خەۋەرلەرنىڭ ئارىسىنى توپلاپ، بىر-بىرىگە مۇۋەپپەقىيەت قىلىپ، مۇشۇنىڭغا ئاساسەن ھۆكۈم ئالغان. باشقىنى ئۇنىڭغا قىياس قىلىش توغرا بولمايدۇ، چۈنكى ئىمامنىڭ خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا قىلغان سۆزى باشقىلارنىڭ سۆزىگە ئوخشىمايدۇ." [ئەلمۇغنىي "ناملىق ئەسەر 2-توم 85-بەت].

ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا، چۈشكۈرگۈچىگە جاۋاب بېرىش، سالامغا جاۋاب بېرىش مەسىلىسىدە ئىسلام ئالىملىرى ئوخشىمىغان كۆزقاراشتا بولغان.

ئىمام تىرمىزى رەھىمەھۇللاھ ئۆزىنىڭ "ئەسسۇنەن" ناملىق ئەسىرىدە، ئەبۇ ھۈرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ: **ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا ھەمراھىڭغا جىمتۇر دېسەڭ بىكار ئىش قىلغان بولسىن** دېگەن ھەدىسىگە ئەگەشتۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: "ئىسلام ئالىملىرى سالامغا جاۋاب قايتۇرۇش، چۈشكۈرگۈچىگە جاۋاب بېرىش مەسىلىسىدە ئىختىلاپ قىلىشتى، ئىمام ئەھمەد، ئىسھاق ئىبنى راھۇۋەي قاتارلىق بىر قىسىم ئالىملار ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقان ۋاقىتتا، سالامغا جاۋاب قايتۇرۇش ۋە چۈشكۈرگۈچىگە جاۋاب بېرىشكە رۇخسەت قىلغان، بەزى تابدۇنلار ۋە ئىمام شاپىئى قاتارلىق بىر قىسىم ئالىملار بۇ قاراشنى ياخشى كۆرمىگەن.

سەئۇدى ئەرەبىستان ئىلمى تەتقىقات دىنى پەتىۋا تەشۋىقات كومىتېتى 8/242-پەتىۋاسىدا مۇنداق بايان قىلىنغان: "ئىسلام ئالىملىرىنىڭ توغرا قارىشى بويىچە جۈمە كۈنى ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا، سالامغا جاۋاب قايتۇرۇش، چۈشكۈرگۈچىگە جاۋاب بېرىش توغرا بولمايدۇ، چۈنكى ھەر ئىككىسى سۆز بولۇپ، بۇ توغرىدا بايان قىلىنغان ھەدىسلەرنىڭ ئومۇمى مەزمۇنى بويىچە ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا سالامغا جاۋاب قايتۇرۇش ۋە چۈشكۈرگۈچىگە جاۋاب بېرىش چەكلىنىدۇ."

شەيخ ئىبنى ئۇسەيمىن رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "خۇتبە سۆزلىنىۋاتقان ۋاقىتتا سالام بېرىلىشى توغرا ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا مەسچىتكە كىرگەن كىشىنىڭ باشقىلارغا سالام قىلىشى چەكلىنىدۇ. شۇنىڭدەك سالامغا

جاۋاپ قايتۇرۇشمۇ ئوخشاش چەكلىنىدۇ. "ئىبنى ئۇسەيمىن پەتىۋالار توپلىمى 16-توم 100-بەت].

شەيخ ئەلبانىي رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "ھەمراھىغا جىم تۇر دېگەن كىشىنىڭ سۆزى لۇغەت ئېتىبارى بىلەن بىكار سۆز ھېسابلانمايدۇ، چۈنكى جىم تۇر دېگەن سۆز ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن چەكلەشنىڭ تۈرىگە كىرىدىغان تۇرۇغلۇق، خۇتبە ئارىسىدا باشقىلارنى جىم تۇر دېيىشنى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام توغرا بولمايدىغان بىكار سۆز يەنى جۈمەنىڭ پەزىلىتىنى كەتكۈزىدىغان سۆز دېدى، چۈنكى بۇ مۇھىمنى كۈچلاندۈرۈش تۈرىدىن ھېسابلىنىدۇ. ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقان ۋاقىتتا ۋەز-نەسبەتكە جىم تۇرغۇزۇش مۇھىمدۇر، بۇمۇ خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا ياخشىلىققا بۇيرۇشتۇر، ئىش شۇنداق بولىدىكەن، ياخشىلىققا بۇيرۇشنىڭ ئورنىدا تۇرىدىغان ئىشلارنىڭ ھۆكۈمى ياخشىلىققا بۇيرۇشنىڭ ھۆكۈمىدە بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن دەرىجىدە بۇنىڭدىن تۆۋەن تۇرىدىغان ئىشلارنى چەكلەشنىڭ ئۆزى ئەڭ مۇھىمدۇر، چۈنكى ئۇ شەرئى تەرەپتىن لەغۋى(بىكار)دەپ ئاتىلىدۇ". [مەنبەئەتلىك جاۋاپلار" ناملىق ئەسەر 45-بەت].

سۆزنىڭ خۇلاسىسى: جۈمە نامىزىغا ھازىر بولغان كىشىنىڭ ئىمامنىڭ سۆزىگە قۇلاق سىلىشى زۆرۈر، ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا سۆز قىلىشى توغرا بولمايدۇ. پەقەت بەزى ئايرىۋېلىنغان دەلىللەر بويىچە، ئىمام بىلەن سۆزلىشىش ياكى ئىمامغا جاۋاپ بېرىش ياكى كۆزى ئەما كىشىنىڭ ئورەككە چۈشۈپ كېتىش ئېھتىماللىقىغا ئوخشىغان ئىشلاردا ئۇنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن سۆز قىلىش دۇرۇس بولىدۇ.

ئىمامغا سالام بېرىش ۋە ئىمامنىڭ سالامغا جاۋاپ بېرىشى چەكلەنگەن ئىشلارنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئىمام بىلەن سۆزلىشىش ئىشىدا، زۆرۈر ھاجەت ياكى مۇھىم ئىش بولسا دۇرۇس بولىدۇ، ئەمما خۇتبە سۆزلىنىۋاتقاندا سالام بېرىش ۋە سالامغا جاۋاپ قايتۇرۇش بولسا زۆرۈر ۋە ئېھتىياجلىق ئىشلاردىن ھېسابلانمايدۇ.

شەيخ ئىبنى ئۇسەيمىن رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "خۇتبە سۆزلەۋاتقان ۋاقىتتا ئىمامنىڭ باشقىلارغا زۆرۈر بولمىغان سۆزلەرنى قىلىشى توغرا بولمايدۇ، پەقەت نامازغا ئالاقىدار بولغان سۆزلەرنى ياكى زۆرۈر بولغان ياخشى سۆزنى قىلسا بولىدۇ. ئېھتىياج بولسا ئۇ ۋاقىتتا سۆز قىلىش ئەلۋەتتە توغرا بولىدۇ. ئېھتىياجنىڭ جۈملىسىدىن: خۇتبە تىڭشاۋاتقان كىشىگە ئىمام سۆزلەۋاتقان بەزى جۈملە مەخپى ياكى چۈشۈنكىسىز بولۇپ قالسا، بۇنى سورىسا بولىدۇ. يەنە ئىمام ئايەتنى مەناسى ئۆزگىرىپ كېتىدىغان ھالەتتە خاتا ئوقۇسا ياكى مەناغا تەسىر كۆرسىتىدىغان جۈملىنى چۈشۈرۈپ قويسا ئۇ ۋاقىتتا سۆز قىلىش دۇرۇس بولىدۇ. مەسلىھەت ئۈچۈن سۆز قىلىش بولسا ھاجەت ئۈچۈن سۆز قىلىشتىن تۆۋەنرەك تۇرىدۇ. بۇنىڭ مىسالى: ئىمام خۇتبە سۆزلەۋاتقاندا، مىكرېپۇن بۇزۇلۇپ ئاۋاز ئاڭلانمىغان بولسا، ئىمام مىكرېپۇن ئوڭشايدىغان كىشىگە: "مىكرېپۇنغا قاراپ بېقىڭ، نېمە بولۇپتۇ؟ دېگەندەك سۆزلەردىن ئىبارەت".

ھەممىدىن توغرىنى بىلگۈچى ئاللاھ تائالادۇر.